

TURK VA ARAB DAVRIYLIK LARI

Qobilboyeva Zarnigor Bobomurod qizi

Safarova Manzura Salimjon qizi

Jo'rayev Azizbek Anvar o'g'li

Abdusattarov Ulug'bek G'ulom o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika institutining talabalari

Annotatsiya: Arabcha davriy davrlar asosan arab mamlakatlarida davr etiladi va odatda xalqaro indeksatsiya va abstraktlashtirish xizmatlaridan kuzatilmaydi. Ushbu maqolada arab davriy davrlarining xarakteristikalarini haqida qisqacha tavsif berilgan va adabiyotlarda mavjud bo'lgan bibliografik nazorat vositalari o'rganilgan. Muhokama arabcha davriy davrlarning bibliografik ma'lumotlari va jismoniy kirishiga oid masalalarni o'z ichiga oladi. Mavjud ro'yxatlar, individual indekslar, jamoaviy indekslar (umumiy va maxsus), institutsional indekslar va bibliografik ma'lumotlar bazalarini (umumiy va maxsus) aniqlash uchun Internetda qidiruv o'tkazildi. Maqolaning yakuniy qismida Malayziya Ittifoqining Seriyalar va Kataloglar ro'yxatini ko'rib chiqish kiradi Induk Kebangsaan (Malayziya ittifoqi katalogi) identifikator shartlaridan foydalangan holda ma'lumotlar bazasida mavjud bo'lgan mahalliy arabcha davriy davrlar to'plamini beradimi yoki yo'qmi. Natijalar arab tilidagi davriy davrlarga oid mavjud ma'lumotlar mahalliy kutubxonalar uchun arabcha davriy davrlarga murojaat qilishni qanchalik osonlashtirishini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: arab davriy davrlari; Indekslash va abstraktlashtirish; Turk davriy davrlari; Birlashma katalogi; Bibliografik nazorat vositalari

Arab va islomshunoslik dasturlariga ega bo'lgan ko'plab akademik kutubxonalar va tadqiqot markazlarida keng tarqalgan to'plamdir . Arabcha davriy davrlar asosan arab mamlakatlarida davr etiladi va odatda xalqaro indeksatsiya va abstraktlashtirish xizmatlaridan kuzatilmaydi. Adabiyotlar o'rganish shuni ko'rsatadiki, arab davriy davrlarini kuzatish va ularga kirish masalasi "Yaqin Sharq kutubxonachiligi"da tashvish uyg'otadi, biroq arab davriy davrlari bo'yicha tadqiqotga qiziqish juda kam ko'rinadi. "Yaqin sharq" so'zi ishlatilsa, bu hududni o'rganishni anglatadi va davriy davrlar mintaqaviy tadqiqotlar uchun muhim materiallardir. Ushbu tadqiqot uchun arab davriy davrlari arabcha yoki asosan arab tilidan foydalanadigan, ayniqsa Yaqin Sharq va

Shimoliy Afrikada ishlab chiqarilgan davriy davrlarga ishora qiladi. Tarjima amaliyotida kontekst markaziy tushunchalardan biri hisoblanadi, chunki u manba til matnini idrok etish (tushunish) jarayonida va matn mazmunini ko'rsatuvchi tilga o'tkazish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Matnni dastlabki idrok etish jarayonida kontekst zaruriy muhit bo'lib, unda so'z yoki boshqa tarjima birligi uning o'ziga xos ma'nosini ochib beradi; kontekstdan mustaqil, kontekstdan tashqari, kontekstli kabi so'zlarni qo'llash uchun asos bo'ladi. Yuqorida aytilganlar, birinchi navbatda, ma'lum hajmdagi muhitdan olingan ma'lum bir ma'noga tegishli bo'lgan polisemantik lingvistik birliklarga tegishli. Sudan, Suriya, Turkiya, Iordaniya, Falastin, Saudiya Arabistoni, Quvayt, Ummon, Qatar, Bahrayn, Yaman va BAAni qamrab olgan arab mamlakatlarida davr etiladi. Asosiy xususiyatlariga kelsak, arab davriy davrlari boshqa tillardagi davriy davrlardan farq qilmaydi. Davr qilish va saqlash nuqtai nazaridan davriy davrlar an'anaviy va elektron formatlarda taqdim etiladi. Tabiiyki, arab davriy davrlari arab yozuvidan foydalanadi va odatda arab tilidagi manbalarga kirish yozuv va bibliografik tizim tufayli bibliografik tizim provayderlari bilan bir qatorda foydalanuvchilar uchun ham qiyinchilik tug'diradi. Til odatda davr etilgan asarlarning ko'rinishini oshiradi va bu ba'zi arab davriy davrlari nima uchun ikki tilda va hatto uch tilda chop etilishini va ko'p yozuvli sarlavhani, ya'ni sarlavhalarning arab tilida ham, uning romanlashtirilgan versiyalarida ham keltirilishini tushuntiradi, ayniqsa arab mamlakatlarida tarixga ega. Yevropa mustamlakasi. Ilmiy davrlarda ingliz tiliga o'tish tendentsiyasi keng tarqalgan. Noshirlar bilan aloqaning etarli emasligi, odatda, arabcha davriy davrlarni sotib olishni boshqarishda murakkabliklar keltirib chiqaradi. Siyosiy e'tibor va moliyalashtirish davr etilgan mamlakatning tartibsiz davom etishi va o'zgarishiga olib keldi, bu esa variantlar nomlarini belgilash va raqamlash muammolarini yanada kuchaytirdi. Bibliografik xabarnomalarga ahamiyat berilmaganligi

sababli, arabcha davriy davrlar rahbarlari davriy davrni kuzatishda muammolarga duch kelishmoqda va sarlavhalarning to'liq bo'lmagan davrlarini to'plashlari shart. Ubaydli keltirgan misollar bilan masalalarga qisman oydinlik kiritish mumkin. Arabcha davriy davrlar uchun ISSN (Xalqaro standart seriya raqami) identifikatoridan foydalanish ISSN dan foydalanmaydigan ko'plab arab davriy davrlarida kamroq uchraydi. Seriyalarni belgilash masalasiga kelsak, hajm/raqam va boshqa uzluksiz raqamlash bo'yicha raqamlash tizimi nomuvofiq tarzda tayinlanadi va hatto e'tiborga olinmaydi, va raqamlashdagi bu muammo har xillikni aniqlashni yanada qiyinlashtiradi. Davrning bashorat qilinadigan jadvali etarlicha keng

tarqalgan bo'lmasa-da, arabcha jurnallar borki, ular o'zlarini yaxshi isbotlagan va hayotiyiligini saqlab qolishga qodir. Qizig'i shundaki, arabcha davriy davrlar Buyuk Britaniya, Shimoliy Amerika, Parij, Germaniya, Gollandiya kabi Yaqin Sharq davlatlaridan tashqarida, jumladan Malayziya va Indoneziya kabi malay tilida so'zlashuvchi mamlakatlardan tashqarida ham davr etilgan. Kavkab Amerika 1892 yilda AQShning Nyu-York shahrida davr etilgan birinchi arab tilidagi gazeta edi. G'arbda faqat arab tilida davr etilgan yoki boshqa yo'l bilan til va tegishli bilimlarni ko'rsatadigan davriy davrlarning uzoq tarixi o'zboshimchalik bilan chegaralanmagan.

XULOSA

Arabcha davriy davrlar kam qo'llanilmasligi uchun ularning ko'rinishini yaxshilash kerakdek. Arabcha indekslash va mavhumlashtirish xizmatlari yo'qligi va identifikatsiya qilinadigan manbalar bilan Malayziya kutubxonasida mavjud bo'lganlar o'rtasidagi nisbat pastligi sababli, arabcha davriy davrlarni qidirish qanday osonlashtirilgani noma'lum. Ulrich kabi indeksatsiya ma'lumotlariga ega bo'lgan arab davriy davrlari uchun keng qamrovli indeksatsiya xizmati mavjud bo'lmaguncha, foydalanuvchilar institutsional indeks yoki individual davriy davrlar indeksiga bog'liq bo'lishi kerak. Arabcha davriy davrlarga kirishda qiyinchiliklar saqlanib qoladi. Buni milliy miqyosda mavjud bo'lgan arab davriy davrlarini integratsiyalashgan yoki konsorsium asosida indekslash loyihasi bilan kamaytirish mumkin. Milliy miqyosdagi hamkorlikning kelajagi arabcha davriy davrlarni boshqarishda mahalliy tizimning samaradorligini oshirish, foydalanuvchilarga professional malakalarni taqdim etish va xoldinglarni bo'lishish uchun da'volarni kuchaytirish uchun muhim ahamiyatga ega. Bibliografik nazorat o'z-o'zidan foydalanuvchi va axborot o'rtasidagi o'zaro aloqani kuchaytirish uchun sifatni ta'minlash shaklidir. Arabcha davriy davrlar uchun bibliografik nazoratni qo'llab-quvvatlash zarurati bilvosita kolleksiya rivojlanishiga, seriyali fondlardan foydalanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va davriy davrlardan foydalanishni rag'batlantiradi. Bibliografik nazorat vositalaridan foydalanish faol akademik muhitda muhim ahamiyatga ega va kutubxonachilarning rolini osonlashtiradi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ali, SN 1987. Arabcha davriy indeksatsiya. Tadqiqot kutubxonalarida Outlook, jild. 9, yo'q. 4: 9-12

2. Ashoor , MS 1989. Arabiston ko'rfazi mintaqasida bibliografik tarmoq: istiqbollar va muammolar. Resurslarni almashish va axborot tarmoqlari, jild. 42, yo'q. 2: 13-25.
3. Blazek, R. 1994. Gumanitar fanlar: Axborot manbalari bo'yicha tanlangan qo'llanma. Englewood, CL.: Cheksiz kutubxonalar
4. Hjordland , B. 2002. Axborot fanida domen tahlili: o'n bir yondashuv - an'anaviy va innovatsion. Hujjatlar jurnali, jild. 58, yo'q. 4: 423-461.